

Камінська Т. Г.

КОМПЛЕКСНИЙ ГОСПОДАРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ КРУГООБІГУ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто основні питання та проблеми побудови системи комплексного господарського контролю кругообігу капіталу підприємства. Досліджено погляди вчених на різні аспекти контролю капіталу на підприємствах України. Обґрунтована необхідність комплексного та системного контролю кругообігу капіталу. Доведено, що комплексний господарський контроль доцільно проводити відповідно до проходження капіталом стадій його кругообігу, починаючи з його формування. Автором визначено, що при проведенні контролю кругообігу капіталу необхідно розглядати процеси його формування і розвитку, з одного боку, і процеси його функціонування – з іншого, виділяючи, таким чином, генетичну і функціональну складові капіталу. За результатами проведеного дослідження зроблено висновок про необхідність комплексного контролю на підприємствах, а також дотримання при здійсненні комплексного господарського контролю послідовності стадій кругообігу капіталу.

Ключові слова: господарський контроль, кругообіг капіталу, методика, комплексність, система контролю

Рис.: 1. Бібл.: 10.

Камінська Тетяна Григорівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент, кафедра бухгалтерського обліку та аудиту, Національний університет біоресурсів і природокористування України (вул. Героїв Оборони, 15., Київ, 03041, Україна)

Email: ktg8@yandex.ru

УДК 657.6:330.145:658.11

Каминская Т. Г.

КОМПЛЕКСНЫЙ ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ КОНТРОЛЬ КРУГООБОРОТА КАПИТАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье рассмотрены основные вопросы и проблемы построения системы комплексного хозяйственного контроля кругооборота капитала предприятия. Исследованы взгляды ученых на различные аспекты контроля капитала на предприятиях Украины. Обоснована необходимость комплексного и системного контроля кругооборота капитала. Доказано, что комплексный хозяйственный контроль целесообразно проводить в соответствии с прохождением капиталом стадий его кругооборота, начиная с его формирования. Автором определено, что при проведении контроля кругооборота капитала необходимо рассматривать процессы его формирования и развития, с одной стороны, и процессы его функционирования – с другой, выделяя, таким образом, генетическую и функциональную составляющие капитала. По результатам проведенного исследования сделан вывод о необходимости комплексного хозяйственного контроля на предприятиях, а также соблюдении при осуществлении контроля последовательности стадий кругооборота капитала.

Ключевые слова: хозяйственный контроль, кругооборот капитала, методика, комплексность, система контроля

Рис.: 1. Библ.: 10.

Каминская Татьяна Григорьевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент, кафедра бухгалтерского учета и аудита, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (ул. Героев Оборони, 15., Киев, 03041, Украина)

Email: ktg8@yandex.ru

УДК 657.6:330.145:658.11

Kaminskaya T. G.

COMPLEX ECONOMIC CONTROL OF TURNOVER OF THE COMPANY CAPITAL

The article considers main issues and problems of building a system of complex economic control of turnover of the company capital. It studies views of scientists on various aspects of control of capital in Ukrainian companies. It justifies a necessity of a complex and system control of capital turnover. It proves that it is expedient to conduct the complex economic control in accordance with capital passage of its turnover stages, starting from its formation. The author determines that when conducting control of capital turnover it is necessary, on the one hand, to consider processes of its formation and development and, on the other hand, processes of its functioning, thus identifying genetic and functional components of the capital. It draws a conclusion, on the basis of the study, about a necessity of a complex economic control in companies and also about observance of sequence of stages of capital turnover when conducting control.

Key words: economic control, turnover of capital, methods, complexity, control system.

Рис.: 1. Библ.: 10.

Kaminska Tetiana G. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor, Department of Accounting and Audit, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (vul. Geroyiv Oborony, 15., Kyiv, 03041, Ukraine)

Email: ktg8@yandex.ru

Постановка проблеми. Загальна величина капіталу підприємства є динамічною величиною і змінюється під впливом різних внутрішньовиробничих (обсяги виробництва продукції, її собівартість тощо) та зовнішніх (попит та ринкові ціни на продукцію підприємства, податкова політика держави і ін.) чинників. Тому, зважаючи на те, що капітал є джерелом формування та збільшення обсягів активів підприємства, його зміни не повинні бути стихійними, а ма-

ють чітко регулюватись у процесі системного управління діяльністю підприємства. Разом з тим, ефективне управління капіталом неможливе без ґрунтового контролю за змінами його величини та структури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблем контролю в підприємствах та організаціях, у тому числі проблемами контролю капіталу, займалися такі вчені, як Ф. Ф. Бутинець [7], Т. А. Бутинець [3], Н. Г. Вигов-

ська [5], М. Д. Корінко [8], В. Ф. Максимова [9], Є. В. Мних [1], Є. В. Калюга [6], Л. К. Сук [11]. Дослідження підходів до організації внутрішнього контролю на підприємствах різних форм власності здійснювала Н. Г. Виговська [4]. На її погляд, створення самостійної системи внутрішнього контролю необхідно орієнтувати на середні та великі підприємства зі складною внутрішньою організаційною структурою. На невеликих же підприємствах має місце функціонування контролю за допомогою інтегрованої системи обліку, при цьому спеціальної служби й посади контролера не передбачаються. Під час формування системи внутрішньогосподарського контролю на підприємстві, як стверджує Н. Г. Виговська [4, с. 115], потрібно зважати на головне завдання корпоративного управління – забезпечення роботи підприємства в інтересах власників, які надали основну частину ресурсів в його розпорядження. Тому контроль кругообороту капіталу необхідно здійснювати постійно, на усіх стадіях функціонування підприємства.

Дещо ширше коло завдань процесу контролю власного капіталу сформулював Є. В. Мних [1]. Це зокрема:

1. Визначення фактичного стану об'єкта дослідження на певний момент.
2. Перевірка складу та структури капіталу.
3. Контроль операцій, спрямованих на формування джерел утворення грошових коштів.
4. Контроль оптимізації вартісної структури капіталу.
5. Контроль операцій щодо розміщення та використання фінансових ресурсів за напрямками витрачання коштів.
6. Контроль доходів і витрат.
7. Організація моніторингу кругообороту.
8. Забезпечення виконання управлінських рішень стосовно кругообороту капіталу.

Дослідженням проблем організації внутрішнього контролю присвячує багато уваги В. Ф. Максимова [9]. На її думку, при організації системи внутрішнього контролю необхідно передбачити такі умови, як відповідальність керівництва підприємства за організацію системи контролю, проблематичність доцільності використання складних контрольних систем на невеликих підприємствах, обмеження ефективності і дієвості контролю керівництвом підприємства, відмову від неадекватних засобів контролю, ступінь довіри до внутрішньогосподарського поточного (оперативного) контролю.

Метою статті є побудова комплексної системної моделі господарського контролю кругообороту капіталу підприємства.

Виклад основного матеріалу. Слово контроль походить від французького «controle» і означає перевірку або дослідження з метою перевірки [2]. Однак французьке слово «controle» етимологічно утворилося з латинського «contra» – частина слова, що означає протидію чомунбудь, тому, що складає другу частину слова. У нашому випадку це іменник «роль» (лат. «role»), що позначає міру впливу, участь в якійсь дії. Таким чином, контроль, крім перевірки, має і інше значення – протидіяти тому, що небажано.

Таким чином, контроль кругообороту капіталу – це процес перевірки дотримання встановленого нормативно-правовими актами держави, установчими документами підприємства та рішеннями його керівних органів, порядку формування та зміни усіх складових капіталу.

Також, контроль є необхідною умовою існування будь-якої організації, дає імпульс соціально-економічному розвитку. Він запобігає розповсюдженню негативних процесів і сприяє впровадженню всього позитивного, накопиченого раніше [3].

В сучасних умовах господарювання основним суб'єктом контролю за діяльністю господарюючих одиниць є власник. Лише він наділений владними повноваженнями щодо формування, використання та розподілу майна і результатів господарювання, а тому завжди виконує невід'ємну функцію – посилення власності та забезпечення її збереженості. Власником і, відповідно, суб'єктом контролю може бути держава, колектив, приватна особа тощо. Господарська діяльність неможлива без застосування системи економічних важелів щодо додержання законодавства в галузі господарської політики, тобто без систематичного і дієвого контролю з боку держави за виробництвом, розподілом і споживанням суспільного продукту. За допомогою контролю держава захищає інтереси споживачів, перевіряє якість продукції та усі види обслуговування, що існують на ринку. Однак згідно зі ст. 43 Господарського Кодексу України проголошується свобода підприємницької діяльності. Тому державні структури, громадські організації не можуть здійснювати комплексний контроль кругообороту капіталу підприємства. Ними можуть здійснюватися окремі тематичні перевірки, але вони не носять комплексний системний характер. Тому на основі цих міркувань у даній статті поняття господарського контролю та внутрішнього контролю нами ототожнюються.

У процесі контролю перевіряють усі господарські операції в розрізі об'єктів капіталу: основний капітал, оборотний капітал.

До суб'єктів, які контролюють операції з капіталом, згідно з чинним законодавством, належать загальні збори учасників (для ТзОВ та ТзДВ), загальні збори акціонерів (для акціонерних товариств), ревізійна комісія, наглядова рада (для акціонерних товариств), відділ внутрішнього контролю (для великих підприємств) або окрема посадова особа з контрольними повноваженнями (для невеликих підприємств), інвентаризаційні комісії тощо.

Прийняття інвестиційних і фінансових рішень у процесі ведення бізнесу тісно пов'язане з контролем кругообороту капіталу суб'єктів господарювання, оскільки наявність певної величини і динаміки його стану є одним з важливих критеріїв при виборі оптимальних управлінських рішень. У всі періоди життєвого циклу підприємства: від залучення ресурсів для створення або розширення бізнесу до моменту ліквідації чи реорганізації – капітал завжди виступає необхідним атрибутом діяльності підприємства.

Система контролю кругообороту капіталу з боку власника формується в момент створення підприємства, при його придбанні, зміні власника контрольного пакету акцій.

Постановка попереднього контролю з боку власника полягає в розробці та затвердженні всіх необхідних документів (від статуту до внутрішніх документів), у вирішенні питань про кадровий склад виконавчих органів, про ревізійну комісію, про затвердження аудитора. Одночасно власник визначає мету бізнесу, здійснює вибір критеріїв його функціонування та встановлює систему контролю кругообороту капіталу. Він наділяє підприємство статутним капіталом, достатнім для забезпечення нормальної його роботи, визначає повноваження загальних зборів акціонерів (учасників) як вищого органу управління, його виключну компетенцію, фіксує права та обов'язки всіх учасників, визначає склад, джерела майна підприємства, повноваження по розпорядженню майном, встановлює порядок розподілу прибутку.

Власник призначає керівника як одноосібний виконавчий орган управління, визначає строки його повноважень, укладає з ним контракт, в якому обумовлені його задачі, права, обов'язки, відповідальність, система оплати праці, матеріального заохочення тощо. Власник визначає рівень витрат, який примушене нести підприємство, сплачуючи згоду власника на використання належних йому ресурсів в якості факторів виробництва. Він встановлює порядок контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства з боку ревізійної комісії, порядок ведення обліку, складання звітності, зберігання документів, порядок реорганізації та ліквідації підприємства. Тим самим власник впливає на кругооборот капіталу, включаючись до системи управління. Поточний контроль здійснюється в момент здійснення операції, визначення напрямів інвестиційних ресурсів тощо. Він попереджає можливі зловживання при одержанні та витрачання коштів, сприяє дотриманню фінансової дисципліни, своєчасності фінансово-грошових розрахунків. Поточний контроль кругообороту капіталу повинен відповідати інтересам власника. Він є ширшим, якщо власник працює самостійно, здійснюючи оперативне управління.

Поточний контроль може здійснюватись власником періодично, якщо той не працює на підприємстві та впливає на діяльність підприємства шляхом засідань обраних органів – ради директорів та роботи з поточною звітністю (наприклад, квартальною фінансовою звітністю, звітами про виконання завдань та планів тощо).

Найбільш розповсюдженим з усіх видів контролю є наступний контроль. Він включає в себе перевірку щорічного звіту про виробничу та фінансову діяльність, оцінку майна підприємства, перевірку дотримання фінансової дисципліни, аналіз фінансового стану. Наступний контроль кругообороту капіталу здійснюється незалежною зовнішньою контрольною системою, яка відіграє активну роль в нагляді за операціями та практикою (Рада директорів, аудиторський комітет, ревізійна комісія).

Залучення ресурсів підприємством – двоякий процес, який повинен розглядатися з двох позицій: з боку інвестора – як інвестиції, а з боку підприємства – як залучення джерел капіталу для його формування [10]. Для вирішення завдань контролю з позиції інвестора цілком достатньо застосування фінансових методів, які дозволяють визначити терміни повернення вкладених коштів і суми доходів від ін-

вестицій. З точки зору підприємства, в якому здійснюється формування капіталу, виникає необхідність застосування таких форм і методів контролю, які б дозволили не лише констатувати наявність або відсутність порушень, помилок чи шахрайства, але й досліджувати залучені ресурси, оцінювати ефективність їхнього використання та резерви для її підвищення.

Слід зазначити, що на поточний момент в Україні на практиці переважає утилітарний, вузько направлений підхід до контролю на підприємствах, який базується в основному на дослідженні окремих видів активів підприємства і джерел їх формування. У зв'язку з цим кругообороту капіталу як економічній основі бізнесу, системі, що включає в себе сукупність майнових відносин і зобов'язань, у практиці та теорії економічного контролю не приділяється достатньої уваги.

Сучасний підхід до контролю передбачає вивчення не тільки бухгалтерських операцій і методів обліку, що лежать в основі фінансової звітності, але і стратегії, а також процесів діяльності підприємств. Для користувачів бухгалтерської інформації та матеріалів контролю питання підвищення ефективності функціонування підприємства більш значущі, ніж традиційна перевірка достовірності інформації та законності діяльності [8, с. 78].

Для організації контролю кругообороту капіталу, на наш погляд, повинна бути побудована комплексна структурна модель, яка представляє методіку контролю компонентів та етапів кругообороту капіталу на всіх рівнях ієрархічного управління підприємством.

В основу моделі контролю кругообороту капіталу мають бути покладені його етапи: вкладання капіталу в засоби виробництва (придбання), процеси виробництва готової продукції та її реалізації, а у складі капіталу – компоненти, визначені в системі бухгалтерського обліку відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Використання такої моделі здійснюється у рамках окремо взятого підприємства. Контроль кругообороту капіталу варто починати з перевірки його високоліквідних складових, а потім переходити до менш ліквідних.

Стосовно капіталу як складної економічної категорії, багатогранність якої виявляється і в системі показників його обчислення, об'єктивно необхідним є і комплексний системний розгляд питань його контролю, що включає в себе великий комплекс підсистем і спеціальних задач. При цьому комплексний підхід до контролю кругообороту капіталу визначається необхідністю вивчення всіх його складових частин і властивостей.

Системність контролю кругообороту капіталу обумовлюється взаємним зв'язком і взаємною залежністю елементів цієї системи. У свою чергу, система контролю кругообороту капіталу є частиною, підсистемою іншої більш складної системи – системи комплексного економічного контролю діяльності підприємства. Місце контролю кругообороту капіталу та його елементів у системі комплексного економічного контролю діяльності підприємства можна побачити на схемі комплексного господарського контролю, зображеній на рис. 1.

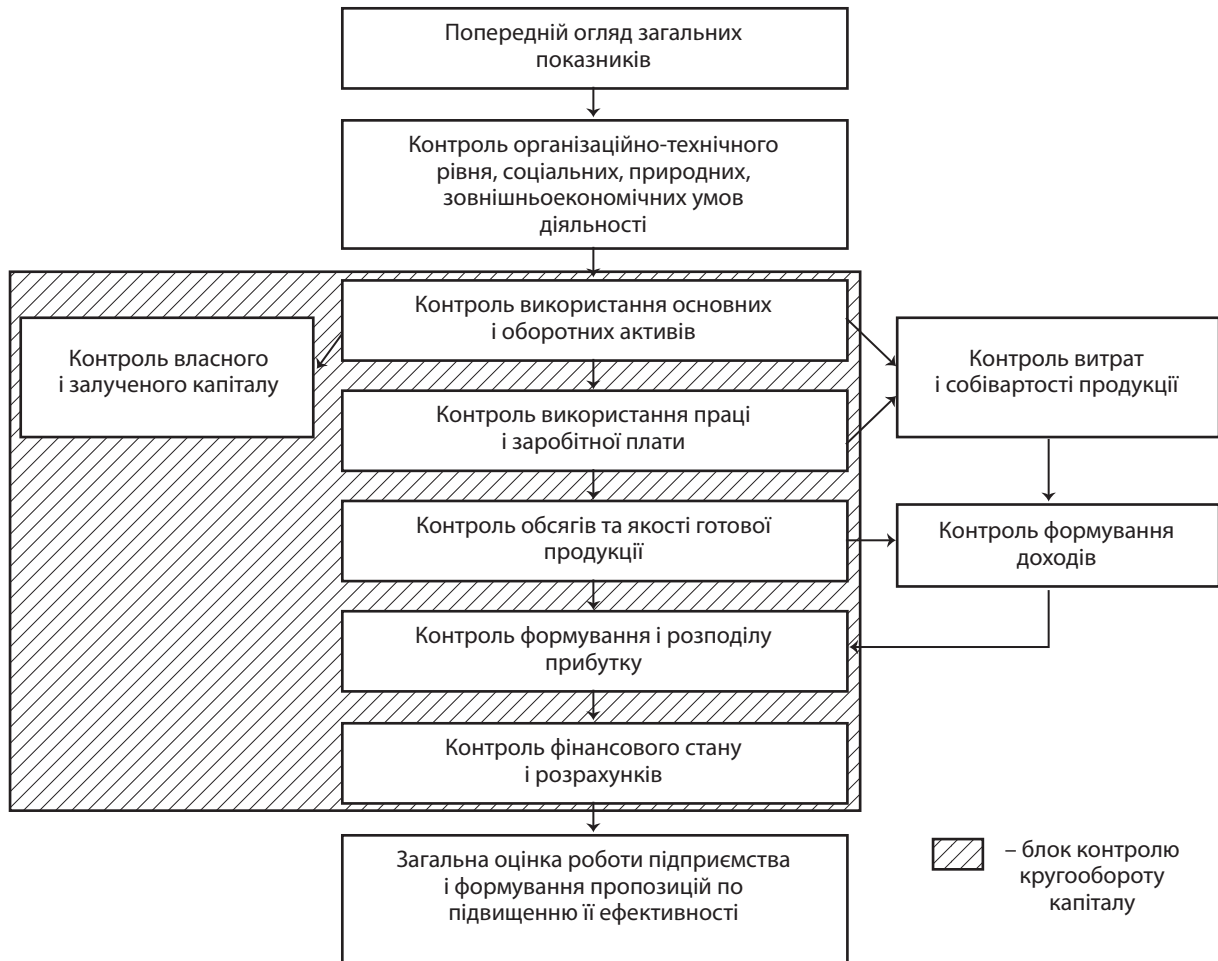

Рис. 1. Методика комплексного господарського контролю діяльності підприємства

Джерело: власна розробка автора

Процес дослідження кругообороту капіталу повинен включати в себе два основних, властивих будь-якому системному дослідженню аспекти: вивчення генетичних сторін системи (у даному випадку – це формування капіталу) і вивчення функціональних сторін системи (процесу функціонування капіталу).

У зв'язку із цим при проведенні контролю кругообороту капіталу необхідно розглядати процеси його формування і розвитку, з одного боку, і процеси його функціонування – з іншого.

Генетична сторона капіталу вивчається шляхом оцінки та детального дослідження всієї сукупності джерел капіталу підприємства, шляхом оцінки процесу формування, контролю структури та інших якісних показників джерел формування капіталу, а також вивчення їх вартості.

Функціональна складова даної системи визначається шляхом відображення ціни функціонуючого капіталу контролю структури та інших якісних показників цієї категорії.

Особливе місце в системі господарського контролю кругообороту капіталу підприємства займають вивчення його поточного стану, а також показників інтенсивності та ефективності використання.

При проведенні комплексного господарського контролю кругообороту капіталу важливо дотримуватись послідовності контролю, що ґрунтується на порядку проходження капіталом стадій його кругообороту. У зв'язку із цим не можна погодитись з послідовністю контролю кругообороту капіталу, що передбачає підходи, які ігнорують важливі принципи формування і функціонування капіталу, при якому на першому етапі проводиться дослідження активів підприємства, а на другому – зобов'язань і власного капіталу. На наш погляд, контроль кругообороту капіталу варто починати з джерел формування капіталу, а тоді переходити до контролю функціональних форм капіталу.

Висновки. Таким чином, в результаті проведеного нами дослідження, ми сформулювали головні положення та етапи комплексного контролю кругообороту капіталу підприємства, що дає наочне відображення його послідовності. Спроба комплексного та системного дослідження господарського контролю кругообороту капіталу сприяє розробці методичних рекомендацій, що дозволяють оперативніше, якісніше здійснювати контрольну діяльність кругообороту капіталу підприємства, стандартів контролю суб'єктів господарювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз і контроль в системі управління капіталом підприємства : [монографія] / [Є. В. Мних, А. Д. Бутко, О. Д. Большакова, Г. О. Кравченко, Г. І. Никонович] / за ред. проф. Є. В. Мниха. – К.: Вид-во КНТЕУ, 2005. – 232 с.
2. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2001. – 895 с.
3. Бутинець Т. А. Внутрішній контроль: елементи організації системи / Т. А. Бутинець. – Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2008 – № 1 (43). – С. 28
4. Виговська Н. Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація: [монографія] / Н. Г. Виговська. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 532 с.
5. Виговська Н. Г. Моделювання структур внутрішньогосподарського контролю на акціонерних товариствах (стаття 1) / Н. Г. Виговська // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – № 2 (32). – С. 79–89.
6. Калюга Є. В. Фінансово-господарський контроль у системі управління [монографія] / Є. В. Калюга. – К. 2003. – 360 с.
7. Контроль і ревізія: Підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів / [Бутинець Ф. Ф., Виговська Н. Г., Малюга Н. М., Петренко Н. І.] / За редакцією проф. Ф. Ф. Бутинця. – 3-є вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2002. – 544 с.
8. Корінько М. Д. Контроль та аналіз діяльності суб'єктів господарювання в умовах її диверсифікації: теорія, методологія, диверсифікація: [монографія] / М. Д. Корінько. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2007. – 429 с.
9. Максимова В.Ф. Внутрішній контроль економічної діяльності промислового підприємства – системний підхід до розвитку / В. Ф. Максимова. – К: АВРІО, 2005. – 264 с.
10. Мильнер Б. З. Теория организаций / Б. З. Мильнер.– М.: ИНФРА-М, 1998. – 336 с.
11. Сук Л. К. Контроль і ревізія / Л. К. Сук, П. Л. Сук. – К.: Університет «Україна», 2006. – 275 с.

REFERENCES

- Borisov, A. B. *Bolshoy ekonomicheskiy slovar* [Large Dictionary of Economics]. Moscow: Knizhnyy mir, 2001.
- Butynets, T. A. «Vnutrishnii kontrol: elementy orhanizatsii systemy» [Internal control: elements of the system]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, no. 1(43) (2008): 28.
- Butynets, F. F. and others. *Kontrol i reviziia* [Control and revision]. Zhytomyr: Ruta, 2002.
- Kaliuha, I. E. V. *Finansovo-hospodarskyi kontrol u systemi upravlinnia* [Financial and economic control in the management]. Kyiv, 2003.
- Korinko, M. D. *Kontrol ta analiz diialnosti sub'ektiv hospodariuvania v umovakh ii dyversyfikatsii: teoriia, metodolohiia, dyversyfikatsiia* [Control and analysis of business entities in terms of diversification: theory, methodology, diversification]. Kyiv: Inform.-analit. ahentstvo, 2007.
- Mnykh, Ye. V. and others. *Analiz i kontrol v systemi upravlinnia kapitalom pidpryemstva* [Analysis and control in the management of a capital company]. Kyiv: KNTEU, 2005.
- Maksimova, V. F. *Vnutrishnii kontrol ekonomichnoi diialnosti promyslovoho pidpryemstva - systemnyi pidkhid do rozvytku* [Internal control economic activity of industrial enterprises - a systematic approach to development.]. Kyiv: AVRIO, 2005.
- Milner, B. Z. *Teoriia organizatsiy* [The theory of organizations]. Moscow: INFRA-M, 1998.
- Vyhovska, N. H. *Hospodarskyi kontrol v Ukraini: teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia* [Economic control in Ukraine: Theory, Methodology, organization]. Zhytomyr: ZhDTU, 2008.
- Vyhovska, N. H. «Modeliuvannia struktur vnutrishnyhospodarskoho kontroliu na aktsionerlykh tovarystvakh (stattia 1)» [Simulation of internal control structures for joint stock companies (Article 1)]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, no. 2(32) (2005): 79-89.
- Suk, L. K., and Suk, P. L. *Kontrol i reviziia* [Control and audit]. Kyiv: Universytet «Ukraina», 2006.